

Il lavuratori dal progress

Joseph Jung è sa fatschentà cun la naschientscha da la Svizra moderna

DAD ANDREAS CADONAU/FMR

■ **Per lavuratori dal progress valitescha l'istoricher Joseph Jung la Svizra dal 19avel tschentaner. Sia publicaziun cumparida l'entschatta da l'on tracta ina fasa impurtanta da la Svizra e medemamain dal chantun Grischun. Sco part dal mitus naziunal da las Alps inclus la conquista turistica da gl'intschess muntagnard gioga quai chantun ina rolla relevanta.** Mintga sistem politic basegna da simbols per funcziunar e per stgaffir ina schientscha collectiva. Quai scriva l'istoricher *Joseph Jung* en sia publicaziun «Das Laboratorium des Fortschritts», la Svizra en il 19avel tschentaner. La costituziun federala da l'on 1848 ha stgaffi il fundament per il nov stadi. L'istoricher valitescha quella costituziun per «frida scheniala». Cun quai n'era la Svizra moderna dentant anc betg stgaffida. Dumandadas eran valurs ed evidenzas per ina identitad federala. E Jung circumscriba la rama da quella identitad via il da tschintg francs battì a partir da l'on 1850 per l'emprima giada cun la mumma Helvezia. Ella tegn il maun protegint e sesa davant in panorama alpin.

La vart nominala è circumdada dad in tschupé da feglia ruver e crestas-cot. E Jung lascha vegnir a pled il scribent Elias Canetti che ha attribui a la populaziun svizra in grond sentiment patriotic gist pervia da lur simbol da massa, ils culms. Durant tschientaners valeva l'intschess alpin dentant per in sgarschivel desièrt selvadi dominaus da sgarschurs e temas. E Jung sa fatschenta cun las midadas considerablas che han laschè sviluppar la Svizra tar la pli impurtanta destinaziun turistica en l'Europa enfin l'entschatta da l'Emprima Guerra mundiala.

Il svilup dal turissem grischun cun San Murezzan sco destinaziun da renum mundial, Arosa e Tavau sco lieus da cura e la naschientscha dal turissem d'enviern

Il sulet relict turistic pli grond da la «Belle Époque» en Surselva è il hotel Casa d'ual a Flem.

FOTO COLLECZIUN A. BEELI

èn part da las examinaziuns da l'autur ed istoricher.

La viafier, il motor dal svilup

Avant la nova structura statala da l'on 1848 nun ha il modern med da transport, la viafier, pudì sa sviluppar en Svizra. Auters pajais europeics eran da quai temp lunsch ordavant. Suenter intginas adattaziuns legalas ha la Svizra retschavì durant paucs decennis ina stretga rait da binaris. Jung tradischa en sia publicaziun las stentas politicas ed economicas da stgaffir in med da transport modern, la basa da la industrialisaziun da la Svizra. L'emprim tunnel transalpin dal Gottard, in act dal spiert da pionier d'antruras. En il chantun Grischun èn ils impurtants lieus turistics vegnids colliads cun la viafier ed enfin l'Emprima Guerra mundiala è la rait da la Viafier retica stada en funcziun. Da medem temp è la rait da vias vegnida concepida ed erigida.

Jung attribuescha il svilup da la Svizra en la secunda mesadad dal 19avel tschentaner a la ferma colliaziun da politica ed economia. Divers exponents politics per part activs da medem temp sin nivel communal, chantunal e naziunal occupavan impurtants posts economics. Els han stgaffi la basa legala per pussibilitar a l'economia privata dad investir en la rait da la viafier. Per silsunter surpigliar posts impurtants en diversas interpresas. Sa chapescha ch'il num Alfred Escher na manca betg en quai context.

Emigraziun ed immigraziun

El decurs dal 19avel tschentaner han bleras Svizras e Svizzers bandunà lur pajais a la tschertga dad ina nova perspectiva economica. Jung numna ina summa totala da 700 000 persunas, tranter quels era bleras Grischunas e Grischuns che han bandunà la Svizra. Ils blers dentant betg en l'emprima mesadad dal 19avel

tschentaner (100 000), mabain en la segunda mesadad (600 000). Interessant ch'ils blers han bandunà la Svizra gist en il mument che las perspectivas economicas èn sa meglieradas en l'agen pajais. El decurs da la segunda mesadad dal 19avel tschentaner èn blers lavurers jasters immigrads en Svizra per lavurar sin plazzals da construcziun, en l'industria ed en il turissem. A partir dals onns 1880 è l'emigraziun stada pli gronda en Svizra che l'emigraziun. Bleras invistas porscha Jung en sia publicaziun, la dumonda dentant, pertgai che bleras Svizras e Svizzers sco Grischunas e Grischuns han apprezzà l'emigraziun avant la lavur en l'agen pajais, resta averta. Forsa n'eran las circumstanzas da lavurar sin ils plazzals indigens betg fetg agreablas, che blers han preferì il paun ester.

Joseph Jung «Das Laboratorium des Fortschritts» cumpari tar NZZ Libero.